REGIMUL FISCAL AL PRODUCȚIEI ȘI COMERȚULUI CU VINURI ÎN BASARABIA (1812-1863)

THE TAX REGIME OF WINE PRODUCTION AND TRADE IN BESSARABIA (1812-1863)

CZU: 336.226.3:663.2(478)″1812/1863″ https://doi.org/10.59295/spd2025u.02

Andrei EMILCIUC
ORCID: 0000-0003-0634-5002
E-mail: andrei.emilciuc@sti.usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the present study we aim to analyze the fiscal regime operated in Bessarabia in the period 1812-1863 regarding the production and trade of wine. On the one hand, in state localities, starting with 1827, the production and trade of wine was declared non-taxable. On the other hand, in the manorial localities, the owner's monopoly on the production and trade of wine was maintained, and all other inhabitants were subject to special taxes in order to benefit from this right. The privilege granted by the imperial authorities was similar to the one existing in Crimea, aiming to encourage the wine-growing branch, targeting the production of wine, as well as the trade in wine, both wholesale and retail. But the inclusion of Bessarabia in the concession system along with the governorates of Novorossia, generated permanent disputes between concessionaires, landowners and other industrialists regarding the tax regime of the wine trade. It was not until 1863 that this entire concession system was liquidated. But the change would not bring relief to the winemakers of Bessarabia; on the contrary, the state excise tax on the production of grape spirit would affect the fortification and maturation of the wines.*

Keywords: *Bessarabia, excise taxes, wine, vines, landowners, concessionaires.*

INTRODUCERE

Vinul a reprezentat din vechi timpuri un produs esențial al economiei spațiului carpato-danubiano-pontic. În teritoriul dintre Prut și Nistru, funcționa la momentul anexării la Imperiul Rus, conform Tratatului de Pace de la București din 16/28 mai 1812, un regim destul de complex de taxare a producerii și comercializării vinului, care genera venituri importante curții domnești [1, pp. 367, 494-495]. Una dintre aceste taxe era *vădrăritul*, o dare pe vin, instituită în timpul domniei lui Antioh Cantemir (1707-1709), de plata căreia era exonerată doar boierimea și clerul. Alte taxe, vizau băuturile alcoolice în sens mai larg. Astfel pentru dreptul de a transporta la piață băuturi spirtoase (vin, rachiu și bere), pentru încărcarea și descărcarea cu lucrătorii pieței, care dispuneau de toate ustensilele necesare, a butoaielor și poloboacelor și pentru transportarea lor în beciuri se percepea *magalitul*. În Chișinău de la fiecare poloboc cu o capacitate de până la 70 de vedre se încasa o taxă de 60 de parale, iar mai sus de 70 de vedre – câte 3 lei. Pentru mutarea în beciuri a butoaielor și poloboacelor cu vin se încasa o taxă de 5 lei. Mai exis-

tau și alte taxe, precum *runștucul*, care era încasat pentru măsurarea diferitelor băuturi spirtoase [2, pp. 88, 548, 616, 669].

MATERIALE ȘI METODE

Materialul utilizat la elaborarea acestui studiu provine în special din surse inedite, din fondurile arhivelor istorice din Republica Moldova, Ucraina și Rusia. Pentru analiza documentelor am apelat la metoda analitică și cea a sistematizării, pentru stabilirea legăturilor dintre evenimentele, fenomenele și procesele din trecut am recurs la metoda istorică, comparativă și cronologică.

În istoriografie, problema impozitării producerii și comercializării vinului pe parcursul secolului al XIX-lea a fost abordată doar în treacăt în studiile cu o tematică de istorie economică mai generală. În lucrările dedicate dezvoltării economice în spațiul dintre Prut și Nistru în perioada dominației imperiale ruse, istoricii M.P. Muntean [4], I.S. Grossul, I.G. Budak [19], V. Tomuleț [7] au analizat tangențial evoluția ramurii vinicole și taxele existente în acest domeniu. Câteva contribuții în această chestiune, dar cu privință la băuturile alcoolice în general, aparțin și autorului acestui studiu [20]. În baza acestora, am constat deosebiri esențiale în ceea ce privește regimul fiscal existent în producția și comercializarea vinului în Basarabia, față de alte băuturi alcoolice. De aceea, ne propunem să analizăm aici în mod aprofundat acest aspect al problemei.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Guvernul rus nu a introdus imediat după anexare sistemul rus de taxare a băuturilor alcoolice, menținând vechile taxe, perceperea cărora le concesiona în localitățile trecute în proprietatea statului. Spre exemplu, concesionari ai venitului de pe urma vânzării vinului în orașele Hotin, Bender, Chilia și Ismail și suburbiile acestora, pentru un termen de un an, de la 10 februarie 1813, erau banul Iordache Millo și negustorul din Sankt Petersburg Vasile Kuhnov. Totodată, perceperea *vădrăritului* i-a revenit, cu începere de la 13 septembrie 1813, vameșului Mihail Cațica, care a câștigat licitația organizată în cadrul Adunării Generale a ambelor departamente ale Guvernului regional [3, p. 103].

De asemenea, în provincie au fost păstrate și vechile rânduieli ale țării în privința producerii și vânzării băuturilor spirtoase. Boierii moldoveni au continuat să fie exonerați de la plata taxelor la producerea și comercializarea băuturilor spirtoase în cuprinsul moșiilor proprii, în baza privilegiilor acordate de foștii domni acestei stări sociale. Țăranilor, pe de altă parte, până la achitarea *vădrăritului*, în continuare le era interzis să recolteze strugurii. Mai mult, potrivit *Regulamentului vinificatorilor* din 1819, țăranii puteau comercializa liber vinul produs doar până la 15 noiembrie, după care urmau să-l comercializeze moșierului sau concesionarului la un preț stabilit de către aceștia. În caz de încălcare de către țăran a acestor prevederi, vinul era însușit gratuit. Această prevedere a continuat să fie menținută și în perioada ulterioară, putând fi găsită și în câteva contracte între moșieri și țărani din anul 1836 [4, pp. 83-86]. În mod discriminatoriu față

de aceștia, prin *Regulamentul cu privire la stabilirea în sudul Basarabiei a bulgarilor și a altor coloniști transdanubieni* din 29 decembrie 1819, coloniștii au primit dreptul de a se ocupa liber cu comercializarea băuturilor spirtoase în districtele în care locuiau [5, №28054, p. 518-519].

Aceste regim de impozitare a rămas în vigoare până la mijlocul anilor ’20 ai sec. XIX, anumite schimbări survenind doar în privința distribuției acestor venituri fiscale [6, p. 104]. Autoritățile imperiale ruse au intervenit, totuși, în privința impozitării indirecte a producției și comercializării vinului de struguri. Astfel, la 10 februarie 1823, Comisia privind problemele vamale și comerciale a înaintat spre discuție în Departamentul comerțului exterior raportul prezentat de șeful Districtului vamal Dubăsari, care scria despre intensificarea în anii 1821-1822 a importului vinului din Basarabia în Rusia și, respectiv, despre micșorarea importului vinului de peste Prut. Considerând că în locul vinului din Basarabia în Rusia erau importate vinuri moldovenești și valahe, el insista ca la trecerea peste Nistru, acestea să fie supuse taxelor conform tarifului vamal. Comisia privind problemele vamale și comerciale, studiind această întrebare, a considerat că pentru a exclude abuzurile la importul de peste hotare a băuturilor spirtoase, de la vinurile aduse în Basarabia prin vămile de la Prut și Dunăre și prin postul vamal Akkerman să fie percepută nu „vama”, ce constituia 3% *ad valorem*, ci taxa vamală stabilită în baza tarifului general din 1822, indiferent de faptul dacă vinul era destinat pentru comercializarea în Basarabia sau pentru exportul peste Nistru în Rusia [7, p. 118].

În anul 1825 contele M.S. Voronțov a stăruit pe lângă autoritățile de la Sankt Petersburg în vederea anulării concesiunilor ce vizau comercializarea vinurilor de struguri în localitățile de stat. În opinia sa, acest lucru era justificat prin faptul că veniturile obținute din aceste concesiuni erau destul de modeste, însumând în anul 1824 doar 49.775 ruble, iar anularea avea să încurajeze substanțial această ramură economică. Ministrul finanțelor a acceptat propunerea în cauză, în pofida faptului că vădăritul a fost instituit în provincie ca taxă permanentă, care aducea venituri considerabile statului. La 11 ianuarie 1827, Comitetul de Miniștri a primit acceptul împăratului privind desființarea concesiunilor la comercializarea vinului de struguri în localitățile de stat din Basarabia [8, №816, p. 18]. La începutul anului 1830, Administrația Financiară a Basarabiei a propus să fie interzisă comercializarea liberă a vinului de struguri în afara cârciumilor. Dar inițiativa nu a fost susținută de Senatul de la Sankt Petersburg, care a decis la 17 noiembrie 1830 ca în comercializarea liberă a vinului de struguri să nu fie întreprinse niciun fel de schimbări [9, f. 2].

Prima dare în concesiune a dreptului de vânzare a băuturilor spirtoase în localitățile de stat din Basarabia, conform reglementărilor rusești, pentru perioada 1 ianuarie 1831 – 1 ianuarie 1835, excepta vinul de struguri din rândul băuturilor alcoolice supuse taxelor în folosul concesionarilor [9, pp. 28-29]. Dar introducerea acestor reglementări a provocat o permanentă confruntare între concesionari, moșieri și antreprenori, care tratau în mod propriu drepturile pe care le dețineau în privința producției și comercializării băuturilor spirtoase.

Deja la începutul anului 1831 evreul Levin, concesionarul vânzării băuturilor spirtoase din Bender, a solicitat Administrației Fiscale din Basarabia să interzică libera vânzare a vinului la pahar din beciurile de Rhein [10], în conformitate cu condițiile concesiunii din Novorosia. Cum instituția a respins acest demers, bazându-se pe decizia Senatului din 17 noiembrie 1830, evreul și-a redirecționat plângerea Senatului, care la 10 august 1831 i-a solicitat ministrului finanțelor să prezinte un raport pe această chestiune. Ministrul de finanțe constata că problema se încheia în faptul că vinul se vindea la pahar alături de alte băuturi alcoolice, lucru ce reprezenta un risc major pentru abuzuri. El propunea să fie interzisă vânzarea la pahar a vinului din beciurile de Rhein, vinul putându-se comercializa din ele doar cu polobocul, vadra, ștoful sau la sticlă. Propunerea a fost aprobată de Senat la 25 februarie 1832. Dar, în scurt timp după ce decizia a fost adusă la cunoștință, un grup de antreprenori din Akkerman, au depus o plângere pe numele guvernatorului civil, în care afirmau că în beciurile lor nu țin alte băuturi, decât vinuri locale, și își asumau să nu țină, sub riscul amenzilor, doar pentru a primi dreptul de comercializa liber vin la pahar. O solicitare similară a parvenit și din partea unor antreprenori din Bender. Guvernatorul civil a solicitat Cârmuirii regionale să emite cât mai urgent o dispoziție în acest sens, dar instituția a solicitat la 7 mai 1832 opinia guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei. La 4 iunie, guvernatorul general interim, contele F.P. Pahlen, informa Cârmuirea că a primit și plângerea reprezentanților locuitorilor din Chișinău, care acuzau concesionarul că le-a interzis vânzarea la pahar a vinului, în baza deciziei Senatului din 25 februarie 1832. El a sugerat Cârmuirii să emită cât mai grabnic o dispoziție, în care să permită localurilor care comercializau strict vinuri din Basarabia și Novorosia, vânzarea liberă a vinului la pahar, și să le interzică acest lucru acelor localuri care vindeau și alte băuturi [11, ff. 140-142].

Pe de altă parte, mai mulți moșierii se plângeau administrației regionale că unii industriași și comercianți, sub acoperirea reglementărilor de dare în concesiune, refuzau să le achite taxele solicitate la vânzare vinului de struguri în localitățile aflate în proprietatea lor. Prin circulara din 12 noiembrie 1843, guvernatorul militar al Basarabiei P.I. Fedorov a solicitat polițiilor locale să aducă la cunoștință industriașilor că dreptul comerțului neimpozitat cu vin se referea strict la localitățile de stat, iar în cele moșierești ei urmau să achite toate taxele impuse de moșier [12, ff. 4-5 verso].

Introducerea sistemului de impozitare rus a creat pentru moșierii din Basarabia și o altă problemă majoră. Chiar dacă distilarea spirtului în localitățile moșierești pentru consumul propriu nu era supusă taxării, fiind posibil folosirea acestuia la întărirea vinului de struguri, totuși concesionarii tratau unilateral reglementările și deseori sechestrau spirtul folosit de vinificatori la întărirea vinului, mai ales atunci când era transportat dintr-o localitate în alta. Moșierii solicitau autorităților de Sankt Petersburg protejarea vinificatorilor de abuzurile concesionarilor [13, ff. 3-3 verso].

Anume abuzurile concesionarilor, dar și veniturile importante ratate, aveau să convingă autoritățile imperiale despre necesitatea anulării sistemului de concesiuni și in-

troducerea unei accize la producerea băuturilor alcoolice. Dar pentru anii 1851-1854 vânzarea angro și cu amănuntul a băuturilor spirtoase a fost transmisă în continuare în concesiune prin rescriptele din 2 și 6 aprilie 1850 [14, pp. 217, 314]. Doar că textul rescriptului din 6 aprilie avea să conțină o formulare neclară, care avea să stârnească discuții în privința vânzării libere a vinului în Basarabia.

La 20 martie 1851 concesionarii din Chișinău și Chilia a vânzării cu amănuntul a băuturilor alcoolice au depus în adresa Senatului o solicitare de interzicere a comerțului liber la pahar a vinului în localitățile de stat, în conformitate cu condițiile de dare în concesiuni din 6 aprilie 1850. Administrația fiscală regională, pe de altă parte, opina că urmează a fi păstrat regimul fiscal privilegiat al Basarabiei, precum cel prevăzut pentru Crimeea, în virtutea faptului că nu exista o interdicție expresă în acest sens. Instituția a solicitat guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei sprijin în acest sens, care la rândul său a solicitat la 26 iulie de la ministrul finanțelor o rezoluție. O lună mai târziu, la 27 august 1851, guvernatorul militar în exercițiu al Basarabiei a remis ministrului domeniilor statului un demers similar, din partea Oficiului concesionarului vânzării cu amănuntul a băuturilor tari [15] din Bender, în privința interzicerii vânzării libere a vinului la pahar în orașele de stat, fără permisiunea concesionarului. Oficiul opina că reglementările cu privire la condițiile de concesiune pentru anii 1851-1855 nu prevedeau careva scutiri pentru Basarabia în această privință, precum în cazul condițiilor de concesiune din perioadele anterioare [16, f. 6-9].

La 15 decembrie 1852, ministrul domeniilor statului remitea ministrului finanțelor opinia sa în această chestiune, pentru elaborarea unei poziții comune, care să fie prezentată Senatului spre aprobare. Ministrul preciza că permisiunea vânzării libere atât angro, cât și cu amănuntul (inclusiv la pahar) a vinului a fost prevăzută de condițiile de concesionare pentru perioadele anterioare, 1847-1850 și 1843-1847, pentru încurajarea producătorilor autohtoni. În condițiile de concesionare pentru perioada 1851-1854, acest privilegiu fusese păstrat doar pentru p-la Crimeea, iar pentru restul Novorosiei se prevăzuse că se putea realiza liber doar comerțul angro cu vin, iar cel cu amănuntul (inclusiv la pahar) – doar cu permisiunea concesionarului în localitățile de stat, sau a moșierului în cele private, adică contra unei taxe. Ministrul domeniilor statului considera că, chiar dacă noile reglementări nu erau clare în privința Basarabiei, urma a fi menținut vechiul regim fiscal în această privință, deoarece nu exista o prevedere ce ar fi anulat expres vechile privilegii acordate locuitorilor regiunii, iar administrația regională susținea pe deplin acest lucru. În cele din urmă, la 20 martie 1853 Senatul a hotărât să respingă demersul concesionarilor din Chișinău și Chilia [16, ff. 33-39; 54-55].

Pentru următoarea perioadă de concesiune 1855-1859, Regulamentul din 2 aprilie 1854 prevedea înlocuirea taxelor pe băuturi alcoolice cu o acciză unică în Basarabia, dar și în guberniile Kovno, Grodno, Vilna, Minsk, Vitebsk, Moghilev, Volânia, Podolia, Kiev, Harkov, Taurida și Herson. Chiar dacă legea corecta prevederea ce viza privilegiul de vânzare neimpozitată a vinului de struguri în Crimeea și în Basarabia

atât angro, cât și cu amănuntul [17, №28120, p. 342], ea aducea o schimbare majoră, impozitând producția de băuturi alcoolice nu doar în localitățile de stat, ci și în cele aflate în proprietate privată. Totuși, la 9 septembrie 1854, Senatul a dispus că schimbarea definitivă în guberniile privilegiate a sistemului de concesiuni a taxelor pe băuturi alcoolice cu o acciză unică, să fie amânată până în anul 1857 [17, №28531, pp. 758-759.].

Lichidarea deplină a sistemului de concesiuni la băuturi alcoolice avea să survină în Imperiul Rus abia începând cu 1 ianuarie 1863, fapt prevăzut prin Regulamentul din 4 iulie 1861, cu privire la impozitarea producției și vânzării băuturilor alcoolice. Producerea vinului era exclusă de la plata accizei, dar moșierii urmau să achite acum acciza pentru producerea băuturilor alcoolice în cuprinsul propriilor moșii [18, №37197, pp. 53-55]. De asemenea, vânzarea vinului putea fi realizată doar în localuri speciale, pentru deschiderea cărora se impunea achitarea unor patente. Pentru localurile în care se comercializau exclusiv vinuri „rusești", patenta alcătuia 25 de ruble anual pentru orașele de ordinul 1, 15 – de ordinul 2, și 5 ruble – pentru cele de ordinul 3. Pentru localurile în care se comercializau și alte băuturi alcoolice, sau vin din străinătate, patenta era de la 2 la 12 ori mai mare [18, Штаты и Табели, p. 256].

Introducerea unei accize la distilarea spirtului în tot cuprinsul Basarabiei a reprezentat o problemă substanțială pentru vinificația din regiune. Deoarece vinurile locale aveau un conținut de alcool de doar 5-7%, ele nu puteau fi păstrate pe termen lung și nu puteau fi transportate la distanțe mari. Întărirea acestora la cel puțin 10% era o condiție necesară pentru comercializarea lor în afara Basarabiei. Mai mult, în Crimeea și Transcaucazia producerea spirtului din struguri pentru fortificarea vinurilor era scutită de plata accizei, fapt ce constituia un avantaj pentru industria vinicolă din aceste regiuni. În pofida numeroaselor petiții ale producătorilor din Basarabia, autoritățile imperiale ruse nu au acceptat scutirea în regiune a spirtului de struguri de accize. De aceea fortificarea vinului ducea la creștere exagerată a prețului acestuia, fapt ce constituia un dezavantaj major. În anul 1884, ministrul de finanțe, respingând demersul producătorilor locali în acest sens, afirma că o astfel de permisiune nu putea fi emisă, deoarece putea să afecteze producerea spirtului din grâu și să determine în consecință reducerea veniturilor statului [19, pp. 365-366].

CONCLUZII

Analiza surselor documentare studiate, ne permite să afirmăm că în privința producerii și comercializării vinului a funcționat în Basarabia în perioada 1812-1863 un regim fiscal dual. Pe de o parte, în localitățile de stat, producerea și comercializarea vinului a fost declarată neimpozabilă începând cu anul 1827. Pe de altă parte, în localitățile moșierești s-a menținut monopolul proprietarului la producerea și comercializarea vinului, iar toți ceilalți locuitori erau supuși unor taxe speciale pentru a beneficia de acest drept.

Privilegiul acordat de autoritățile imperiale era similar celui existent în Crimeea, urmărind să încurajeze ramura viti-vinicolă, vizând producerea vinului, precum și

comerțul cu vin, atât angro, cât și cu amănuntul. Dar includerea Basarabiei în sistemul de concesiuni alături de guberniile din Novorosia, a generat permanente dispute între concesionari, moșieri și alți industriași în privința regimului fiscal al comerțului cu vin. Abia în anul 1863, tot acest sistem de concesiuni avea să fie lichidat. Dar schimbarea nu avea să aducă o ușurare vinificatorilor din Basarabia, ci dimpotrivă, acciza de stat la producerea spirtului de struguri avea să afecteze întărirea și maturarea vinurilor.

REFERINȚE:

1. *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București: Editura: Academiei Republicii Socialiste România, 1988. 582 p.
2. TOMULEȚ V., *Basarabia în epoca modernă (1812-1918). (Instituții, regulamente, termeni),* ediția a II-a, Chișinău: Lexon-Prim, 2014. 672 p. ISBN 978-9975-4055-5-3.
3. POȘTARENCU D., *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*, Chișinău: Prut Internațional, 2006. 304 p.
4. МУНТЯН М.П., Экономическое развитие дореформенной Бессарабии. În: *Ученые записки Кишиневского университета*, т. 117 (ист.), 1971, с. 3-385.
5. *ПСЗРИ (Полное собрание законов Российской Империи)*, собр. 1, т. XXXVI, 1819, СПб., 1830.
6. *Экономическое состояние городских поселений Европейской России в 1861-1862 гг*., ч. I, СПб., 1863.
7. TOMULEȚ V., *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, ediția a II-a, Chișinău: CE USM, 2015. 564 p. ISBN 9975-70-165-5.
8. *ПСЗРИ*, собр. 2, т. II, 1827, СПб., 1830.
9. *Вторичные публикации к Сенатским обьявлениям*, №16, 25 февраля 1830.
10. Beciuri de Rhein – (denumirea provine de la vinurile de Rhein) Inițial în aceste localuri era permisă doar vânzarea vinurilor străine. Spre deosebire de multe alte localuri de băuturi spirtoase (taverne, magazine și prăvălii de tărie, etc.), în aceste localuri erau comercializate nu doar băuturi spirtoase de producție autohtonă, ci și străine.
11. ANA FAG, F. 6, inv. 2, d. 477.
12. ANA FAG, F. 2, inv. 1, d. 4257.
13. Arhiva de Stat din Regiunea Odesa, F. 1, inv. 215, d. 23.
14. *ПСЗРИ*, собр. 2, том XXV, 1850, отд. 1, СПб., 1851.
15. Rus. Чарочная продажа – de la ciarka (чарка) – Unitate de măsură de capacitate (pentru băuturi), folosită în Rusia până la introducerea sistemului metric și

egală aproximativ cu 0,12299 litri; vas cu această capacitate pentru consumul băuturilor tari.
16. Arhiva Istorică de Stat din Rusia, F. 571, inv. 8, d. 97.
17. *ПСЗРИ*, собр. 2, том XXIX, 1854, отд. 1, СПб., 1855.
18. *ПСЗРИ*, собр. 2, том XXXVI, 1861, отд. 2, СПб., 1863.
19. ГРОССУЛ, Я.С., БУДАК, И.Г. *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1861-1905)*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1972. 606 стр.
20. EMILCIUC, A. *Basarabia în procesul de integrare a Imperiului Rus în sistemul comerțului european (1812 – anii '60 ai sec. al XIX-lea)*, Chișinău: Lexon-Prim, 2021. – 756 p.: tab. ISBN 978-9975-3291-7-0.

N.B. *Articol elaborat în cadrul Proiectului instituțional Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze). Subprogram 010401.*